

İSTANBUL'UN KÜRESEL YÜZÜ: İSTANBUL ULUSLARARASI-1

İnsanlık tarihinin kırılma noktalarından biri olan sanayi devrimi, şehirler açısından da bir dönüm noktasıdır. Sanayi tesislerinin birer çekim alanına dönüştürdüğü şehirler, siyasi merkezler olmanın yanı sıra ekonomik açıdan da merkez haline gelmiş, yakın çevresini birer hinterlanda dönüştürmüştür. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler, şehirleri fiziksel açıdan değiştirmekle birlikte, onların merkezi konumunu zayıflatmak bir yana daha da pekiştirmiştir. Sonuçta, şehirler bilgi ve teknoloji çağının üsleri haline gelmiştir.

Ülkeler artık şehirleri ile var. Küresel ekonomi ve uluslar arası sistem şehirleri birer rekabet alanına dönüştürmüştür. Paris olmadan Fransa, Londra olmadan İngiltere

Ülkeler artık şehirleri ile var. Küresel ekonomi ve uluslar arası sistem şehirleri birer rekabet alanına dönüştürmüştür

ve Viyana olmadan Avusturya çoğu insan için pek fazla bir şey ifade etmemektedir. Şehirlerin sahip olduğu potansiyel, ülkelerin sosyo-ekonomik gelişimi açısından hayati önem taşımaktadır. Bu potansiyeli değerlendirme azmindeki ülkelerin söz konusu şehirlerin önünü açtıkları ve kapasite kazandırdıkları görülmektedir. İtalya'nın Milano'su, Almanya'nın Frankfurt'u, Kanada'nın Toronto'su ve Avustralya'nın Sydney'i bunlara örnek olarak verilebilir. Bazı ülkeler ise neredeyse yeni bir şehir inşa etmekte ve onu uluslar arası bir merkez haline getirmeye çalışmaktadır. Dubai bu konuda güncel bir örnektir. Buna karşın, binlerce yıllık tarihi geçmişine, jeo-stratejik konumuna ve bulunduğu ülkenin başkenti olmasına rağmen, uygulanan yanlış politikalar sonucunda uluslar arası açıdan güçlü bir merkez olamayan şehirler de vardır. Kahire ve Bağdat bilinen örneklerdir.

KÜRESEL MERKEZ OLMA POTANSİYELİ

İstanbul, bulunduğu coğrafya dolayısıyla onu üstün kılan avantajlara sahiptir. Şehrin sahip olduğu avantajları ilk fark edenler Megaralılar olmuş, Roma İmparatoru Konstantin ise, uzun araştırma ve incelemelerden sonra O'nu imparatorluğun yeni başkenti yapmıştır. Roma'ya ve akabinde de Bizans'a bin yılı aşkın bir süre başkentlik yapan İstanbul 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmiştir. Dünya üzerinde başka hiçbir şehirde bulunmayan eşsiz jeostratejik konumu, O'nu asırlar boyunca ilgi odağı ve uluslar arası bir merkez yapmıştır. Napolyon'un "eğer dünya tek devlet olsaydı, bu devletin başkenti ancak İstanbul olurdu" sözü şehrin önemini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Üç imparatorluğa kesintisiz bir şekilde başkentlik yapmış olan bu şehir, yirminci yüzyılda, tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar geri plana itilmiştir. Ankara'nın başkent olması ve uygulanan merkezîyetçi ve devletçi politikalar, İstanbul'u bir yandan sıradan bir vilayete dönüştürürken, diğer yandan da dış dünyaya adeta kapatmıştır. Komünist bloğun oluşmasının da bu durumda etkili olduğunu belirtmek gereklidir.

1950'li yıllarda başlayan siyasi ve ekonomik serbestleşme süreci, şehirde ekonomik kalkınmaya ve yoğun göçe neden olmuştur. Menderes döneminde girilen yoğun imar faaliyetleri İstanbul'a 1959 yılında "Avrupa Şehri" ödülünü kazandırırken, tezat bir olgu olarak gecekondulaşma da şehrin demografik yapısını ve mekânsal düzenini değiştirmeye başlamıştır. Fakat asıl büyük değişim Özalp yılları ile başlamıştır. Bir yandan uygulanan liberal politikalar ve diğer yandan güvenlik sorununun etkileri, İstanbul'u ülkenin diğer şehirlerinden sosyal ve ekonomik açıdan büyük bir hızla farklılaştırmıştır. Şehirde birbiri ardına açılan plazalar, alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller ve uluslararası şirketlerin temsilcilikleri bazı semtlerin silüetini büyük ölçüde değiştirirken, yoğun göç ve gecekondulaşma da yeni semtlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ancak, 1984 yılında kabul edilen 3030 sayılı Büyükşehir Belediye

İstanbul, kendine has özellikleri dolayısıyla küresel bir merkez olma potansiyeline sahiptir

yesi Kanunu'nun etkileri ve şehrin altyapısını geliştirmeye yönelik yatırımlar kısa sürede sonuç vermiş ve İstanbul "uluslararasılaşan" şehirler sınıfında zikredilmeye başlanmıştır.

Özalp yılları ile başlayan büyük değişim 80'lerin sonlarına kadar devam etmiştir. 1989'da yerel yönetimin el değiştirmesinin yol açtığı siyasi çekişmeler ve sonrasında yerel yönetimdeki başarısızlık nedeniyle, 90'ların ilk yarısı, İstanbul adına büyük bir "kayıp" olarak ifade edilebilir. Doğu Bloku'nun yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının şehre sunduğu yeni fırsatlar ve özellikle de şehrin tarihinde hiçbir zaman "yakın etkileşim alanı" veya hinterlandı olamayan Orta Asya'nın kapılarının ardına kadar açılması göz önünde bulundurulduğunda, İstanbul'un uğradığı kaybın büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Sahip olduğu büyük potansiyele rağmen, şehrin beklenen açılımı yapamaması, İstanbul'a dair bir vizyona veya politikaya sahip olunmamasında aranmalıdır.

İSTANBUL, YENİDEN

1994 yılında yerel yönetimin yeniden el değiştirmesi, İstanbul metropoliten alanında kentsel hizmetlerin niteliğini ve miktarını büyük ölçüde artırmıştır. 1995 yılında dönemin Başbakanı tarafından gündeme getirilen "İstanbul 2001 Kurulu" projesi ise, politik kaygılarla alelacele hazırlanmış bir çalışma görünümünde olup, İstanbul'un gerçekleri ile de uyumlu bir içeriğe sahip değildi. 1997 ve 1998 yıllarındaki "yerel yönetimde reform" çalışmaları, şehrin özgün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak bir bakış açısıyla hazırlanmış ve siyasi sorunlar nedeniyle hayata geçirilememiştir. 28 Şubat sürecinin ülkenin genel siyasi

Frankfurt

Milan

İstanbul

Sydney

yapısındaki etkileri yerel yönetimlere kadar uzanmış ve İstanbul da bu süreçten fazlasıyla nasiplenmiştir.

90'ların ikinci yarısında ise, İstanbul'un stratejik öneminin merkezi idare tarafından bütün boyutları ile kavranamamasının neden olduğu stratejik sığlık ve bunun sonucunda muhalif belediyelere karşı yapılan uygulamalar, şehrin uluslar arası kimliğinin pekişmesini ve İstanbul'un genişleyen potansiyelinin daha etkili bir şekilde kullanılmasını engellemiştir. Sonuçta, Özal ile başlayan dışa açılma ve değişim sürecinde beklenen başarı elde edilememiş; İstanbul'dan sonra dışa açılmaya başlayan birçok şehir, uluslar arası veya küresel merkezler haline gelmiştir. Şanghay, Prag, Varşova ve Santiago bu konuda örnek olarak verilebilir.

2000'li yıllara büyük ekonomik krizler ve siyasi bunalımlarla giren Türkiye'deki konjonktürden İstanbul da payına düşeni almıştır. 2003 yılından itibaren siyasette sağlanan istikrar ve ekonomik kalkınma, şehri doğrudan etkilemiş ve yaklaşık 5 yıllık bir ekonomik gelişme sürecine girilmiştir. 2003-2005 yılları arasında gerçekleştirilen yerel yönetim reformu, şehre, sahip olduğu potansiyeli daha etkili bir şekilde değerlendirebilecek kapasitenin kazandırılması sürecinde önemli bir adım olarak nitelendirilebilir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sınırlarının il sınırlarına kadar genişletilmesi, ilk kademe belediyelerinin tamamının büyükşehir belediyesi ile ilişkilendirilmesi, büyükşehir belediyesi ile ilçe ve ilk kademe belediyeleri arasında oluşabilecek muhtemel çatışma alanlarının mümkün olduğunca ortadan kaldırılmaya çalışılması, planlama sorunlarının çözülmesine yönelik mekanizmaların geliştirilmesi, mahallelerin belediyeler ile ilişkilendirilmesi, merkezi idare tarafından uygulanan ve sayet denetiminin hafifletilmesi, katılımcı yönetimin teşvik edilmesi, alternatif hizmet yöntemlerine imkân tanınması, il özel idaresi ile büyükşehir belediyesi arasında kesin bir görev ve yetki ayrımının yapılması ve yeni kamu yönetimi düşüncesinin yerleştirilmeye çalışılması,

getirilen yenilikler arasında zikredilebilir. Yerel yönetim reformunun etkisi kısa sürede kendini hissettirmiş, İstanbul'da yerel hizmetlerde önemli başarılar elde edilmiştir. Yirminci yüzyılın "ulusal" merkezi, Özal'ı yıllar ile birlikte "uluslararasılaşan" bir şehre dönüşmüş, 2000'lerin ilk on yılında ise "uluslararası" bir şehir konumuna yükselmiştir.

KÜRESEL ŞEHİR MİSYONU

İstanbul, tarihin ve coğrafyanın kendine yüklediği "küresel şehir" misyonunu taşımakla yükümlüdür. Bu misyon, şehre dünya çapında bir konum kazandırmakla kalmayacak, eş zamanlı olarak Türkiye'nin de büyük bir ekonomik güç haline gelmesine ciddi katkılar sağlayacaktır. Küresel şehirlerin, buldukları ülkelere sağladıkları avantajları ayrıntılı bir şekilde anlatmaya gerek yok. Batı dünyasından sonra sanayileşme sürecine giren ve bugün bütün dünyanın gıpta ettiği bir gelişmişlik düzeyine ulaşan bazı uzak doğu ülkelerindeki Tokyo, Seul ve Şanghay gibi şehirlerin ülke ekonomisi içindeki yeri ve etkisi düşünüldüğünde, konunun önemi kendiliğinden anlaşılacaktır.

Küresel şehirler kendine özgü ölçütlere sahiptir. Sözcüleri, nüfusun belirli bir oranın üzerinde olması gereklidir. Örneğin Frankfurt'un merkez nüfusu yaklaşık 700 bin, buna karşılık aynı sınıfta yer alan Hong Kong'un nüfusu 7 milyondur. Nüfusun demografik açıdan çeşitlilik göstermesi gereklidir. Diğer bir ifade ile, küresel şehirlerin sokaklarında bir çok milliyetten ve ırktan insanları görebilirsiniz. Örneğin Londra'nın meşhur Trafalgar Meydanı'na gittiğinizde, bu şehirde yaşayan veya herhangi bir amaçla Londra'ya gelmiş olan her ırktan insanı görebilirsiniz. Para ve sermaye piyasaları açısından küresel şehirlere de ev sahipliği yapmaktadır. Bu tür şehirler, küresel ekonominin ihtiyaç duyduğu iş ve alışveriş merkezleri, oteller, kongre ve fuar alanları, okullar, üniversiteler, araştırma merkezleri, sağlık tesisleri, eğlence merkezleri, müzeler, spor tesisleri, enerji, iletişim ve ulaşım altyapısı ve diğer kentsel hizmetler açısından da yeterli imkânlarla sahiptir.

Küresel bir merkez olma potansiyeline sahip olan İstanbul ise, ulaşım altyapısı ve sistemleri açısından son yıllarda büyük bir gelişme göstermiş, şehir içi ulaşımında toplu taşımanın payı artmış ve kişi başı günlük yolculuk süresi önemli ölçüde kısalmıştır. Devam ettirilen ve birkaç yıl içinde başlanacak olan projelerin tamamlanması ile birlikte, şehir dünyada raylı sistem uzunluğu en fazla olan şehirler arasında girecektir. Karayolu, deniz ulaşımı ve otoparklar konusunda da önemli iyileşmeler olmuştur. Merkezi idare tarafından yürütülen Marmaray projesi, kruvaziyer liman, üçüncü köprü ve Boğaz'ın altından lastik tekerlekli araçlar için bir tünelin yapılması, şehrin ulaşım altyapısına önemli katkılar sağlayacaktır.

Şehrin eğitim, kültür-sanat, sağlık, spor, turizm ve ticaret altyapısının geliştirilmesi konusunda yerel yönetimler, sivil toplum

İstanbul “küresel bir merkez” olmalıdır.

örgütleri ve özel sektör tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır. Şehirdeki otuz üniversite, birçok vakıf meslek yüksek okulu, uluslararası nitelikteki kolejler ve okullar önemli bir potansiyele sahiptir. Son yıllarda birbiri ardına açılan müzeler, kültür-sanat tesisleri, kongre merkezleri, alış-veriş merkezleri, plazalar, fuar merkezleri, oteller, sağlık ve spor tesisleri küresel bazı taleplere önemli ölçüde cevap verecek niteliktedir. İstanbul, şehir güvenliği açısından da emsal şehirlerden daha iyi durumdadır.

Bütün bunlara karşın, İstanbul'un en azından bir Prag kadar turist çekmemesi, olimpiyatlar gibi büyük küresel organi-

zasyonlara yeterli düzeyde ev sahipliği yapmaması, sahip olduğu bütün değerlere ve avantajlara rağmen yurt dışında hak ettiği şekilde tanınmaması, küresel bir finans merkezi olmaması, uluslararası veya küresel kuruluşların (iki tanesi hariç) merkezlerinin bulunmaması üzerinde durulması gereken temel hususlardır. Bu konu, bir sonraki yazıda ele alınacak ve bazı çözüm önerilerinde bulunulacaktır.